

Oude vissersliederen en balladen op de Vlaamse kust

De aantrekkingskracht van staatszeediensten en marine blijft de jonge vissersgeneraties van de zeevisserij verwijderen. Aldus ontstaat een hiaat tussen de oudere en de jongere zeevissers-bevolking, waardoor meteen heel wat gebruiken uitsterven. Ook de gewoonte tot zingen bij familiebijeenkomsten schijnt bij de vissers tot verdwijnen gedoemd. De vaststelling dat het vissersvolk steeds nauw verbonden is geweest met het lied zodat zelfs op plezierige bijeenkomsten één of meerdere liedjes gezongen werden over verdwenen vissers op zee, behoort omzeggens tot het verleden.

Over Vlaamse vissersliederen is weinig of niets bekend.

Gelukkig heeft J. Klausning, uit Oostende, tijdens de jaren 1948 tot 1958 niet minder dan 600 liederen genoteerd. Zijn op zoekingen strekten zich uit van De Panne tot Heist⁽¹⁾.

Het merendeel van de Vlaamse vissersliederen kan in drie categorieën worden ondergebracht, nl. balladen en romancen; liederen over erge rampen op zee; de sociale liederen. Deze laatste categorie beschrijft vooral het harde leven der vissers op zee, en de tegenstelling tussen de arme vissersbevolking en de rijkere burgerij. Bijna al deze sociale liederen ontstaan in de loop der tweede helft der 19^e eeuw, tengevolge de opkomst van het socialisme.

Rampen op zee

Zware stormen en orkanen hebben steeds tot de verbeelding der bevolking gesproken. Met ‘vliegende blaadjes’ werd door marktzangers het nieuws verspreid. Zo is nu nog in de Westkust het rampjaar 1888 bekend. Tijdens een storm die twee dagen en twee nachten woedde (van 28 april tot 1 mei 1888) vergingen in de Hekla-bocht (IJsland) 19 schepen. Niet minder dan 165 vissers vonden een zeemansgraf, hieronder een 20-tal Vlamingen uit de streek Nieuwpoort-Oostduinkerke-Koksijde-De Panne.

In de stijl der marktzangers werd dit gebeuren nog meer overdreven. Alle liedjes spreken van 300 tot 500 slachtoffers, vooral om de verzen te doen rijmen, en om de zaak nog dramatischer te maken. Nu nog vertelt de volksmond te Nieuwpoort en omgeving dat rond 1890 dit liedje niet mocht gezongen worden ‘om het leed der getroffen families niet te vergroten’.

(1) De Nieuwpoortse Heemkring ‘Bachten de Kupe’ overweegt de verzameling van de h. Klausning dit jaar uit te geven. Een proeve en voorsmaak uit die verzameling verscheen in Beertje, Volkskundige Almanak, 1959, blz. 54-64. Bevat een kaperslied, Stierman Leeze en Lange Tjes - In Neerlands Volksleven 1958 en 1960 publiceerde A. van Hageland enkele liedjes gezongen bij vissersfeesten aan de kust.

Ook het vergaan van de O. 185 op Allerheiligen 1896 werd in een lied vereeuwigd. Na een storm werd het verlaten wrak van dit Oostends vaartuig ontdekt. Een rouwdienst werd voor de vermiste bemanningsleden opgedragen, toen zes dagen na de ramp een ‘dépêche’ uit Zweden meldde dat de zes vissers door een Zweeds vaartuig waren gered.

Bekend is ook het lied over de ‘*Ramp van de Westhinder*’ Dit lichtschip werd op 18 december 1912 overvaren. De tienkoppige bemanning, amper 24 uur op dienst, verloor het leven en liet 16 wezen na. Het betrokken lied vertolkt de droefheid der weduwen, welke ‘Ons Heertje’ smeken dat de lijken van hun mannen op het strand zouden aanspoelen. Dit was vroeger noodzakelijk, daar geen enkele vissersvrouw recht op pensioen had, zolang het lijk van de echtgenoot niet gevonden werd. Als gevolg van deze ramp werd in 1924 tenslotte een nieuwe zeewet aanvaard door de Belgische regering: pensioenen werden ook voorzien bij langdurige vermissing die uiteraard de verdrinking bevestigde.

Nog andere liederen spreken over de rampen van november 1889 en 18 juli 1924.

Over het algemeen zijn dergelijke liederen over rampen op zee meewarig van toon en steeds melodramatisch. Over hetzelfde onderwerp zijn bijna altijd meerdere versies bekend en dikwijls bevat de laatste stroof een zedeles.

Ook de ramp van de Titanic (1912) liet sporen na in de vissersliederenschat. Naast Nederlandse bestonden zelfs Vlaamse versies, zoals blijkt uit een Oostends handschrift.

Balladen en romancen

Deze rubriek betreft vooral ‘liefde-drama’s’, in verband met zeerampen. Het waren echte smartlappen. Voorbeelden van dergelijke liederen bestaan er genoeg. Hits waren: ‘De Kranke Julia’, ‘Ginds aan de overkant, ligt een boot gestrand’, ‘Roza’, ‘Ter Zee’ (zeer bekend door vliegende bladen), ‘Ballade van Herrie en Lillie’, enz. Soms staan dergelijke vissersliederen onder invloed van literaire gedichten. Zo leerden de Vlaamse vissers, die tijdens de eerste wereldoorlog in Engeland vertoefden, ‘*Sleep in the Deep*’ (1898) van Arthur Lamb kennen. Dra bestond er ook een Vlaamse, meer populaire versie. Ook het thema ‘liefde tot de zee’ was en bleef een dankbaar onderwerp.

Als vader wil ik varen, mijn vader was een zeeman, en zeeman wil ik zijn, kwam in alle mogelijke variaties voor. Een mooi voorbeeld van dergelijk lied is ‘t Zeemanskind’ en ‘Op de Vismarkt ben ik geboren’.

Dergelijke liederen waren meestal in dialoogvorm, tussen moeder en kind, geschreven. Opvallend is het feit dat zulke

liederen opvallend uitbundig of heel triestig zijn van inhoud.

Een andere reeks liedjes handelt over het verdrinken van de geliefde. De geliefde, in de meeste liedjes *Herrie* (Henri) genoemd, vertrekt met de boot en keert niet terug. Zijn meisje verdrinkt zich daarop ook in zee; of komt dagelijks terug gedurende 7 of 20 jaar, en in bepaalde liedjes zelfs gedurende 50 jaar, om te zien of de geliefde bootsman niet weerkeert. Fantasie en overdrijving zijn hier natuurlijk aan bod, niet zelden om bepaalde woorden met elkaar te doen rijmen.

Vissersballaden en romancen worden opvallend ‘lang en uitgerekt’ gezongen.

De sociale evolutie

Het harde lot van de vissers in de vorige eeuw, die vaak met primitieve hulpmiddelen hun karig brood verdienden, was de inspiratiebron voor tientallen liederen. De eerste sporen van sociale ontvoogding der arbeidersmassa, het opkomend socialisme drukten eveneens hun stempel. Tal van vissersliederen werden waarachtige strijdlieder. Zo was het ‘Lied van de Vissers’, in 1887, gedurende de maanden voor en na de Vissersopstand te Oostende, een weerbaar en revolutionair strijdlied⁽²⁾.

Tal van deze vissersliederen mochten o.a. niet door soldaten worden gezongen. ‘Soldaat verbannen naar de strafkompagnie’, waarbij een oproep wordt gedaan tot de miliciens om niet op de vissers te schieten, is hiervan een markant voorbeeld. Vliegende bladen met zulke liederen werden zelfs in beslag genomen door de toenmalige Procureur des Konings. Sociaal van inslag was ook ‘t Droeve Lot van de Zeeman’ waarbij gewezen wordt op het gevaar voor de vissers (de rijken eten de vis en de visser riskeert zijn leven voor die vis).

In ‘Zij die niet slapen’ gaat het over de vissers, die weergekeerd uit Engeland, na de eerste Wereldoorlog, ook aan de Vlaamse kust de sociale voordelen eisen welke zij in Groot-Brittannië, als lid van ‘The Trade Union’ hadden genoten (verbetering van werkvoorwaarden, kordeelgeld, enz.). Dit lied vond grote weerklank, o.a. met de 16 weken lange staking in 1920 en het eisenprogramma van de links georiënteerde ‘Zeemansbond’, opgericht door Arsène Blondé uit De Panne (voorzitter) en Prosper Allène uit Blankenberge (sekretaris).

Uit dit kort overzicht blijkt al hoe belangrijk het was het visserslied nog ‘te elfder ure’ te verzamelen tot een waardevolle illustratie van het vroegere vissersleven.

Jacques BEUN

(2) Over die opstand, zie het artikel van J. De Smet in *Biekorf* 1956, 289-298.